

DUNYONI ESTETIK IDROK ETISHDA BADIY ASARLARNING AHAMIYATI

Muhammadjonova Zarifa Dilmurodjon qizi

Turan International University talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19852214>

Annotatsiya: Mazkur ishda insonning borliqni go'zallik qonuniyatlari asosida anglashda badiiy adabiyot va san'atning beqiyos o'rni tahlil qilinadi. Badiiy adabiyot orqali biz nafaqat yozuvchining dunyosiga kiramiz, balki o'z ichki dunyomizni ham qaytadan kashf etamiz. Asar qahramonlari bilan birga yashab, ularning quvonch va dardiga sherik bo'lar ekanmiz, qalbimizda emotsional boylik va estetik did shakllanadi. Shu ma'noda, badiiy asarlar dunyoni anglashning eng oliy va nafosatli yo'lidir, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Abstract.

This work analyzes the incomparable role of fiction and art in the human perception of existence based on the laws of beauty. Through literature, we not only enter the writer's world but also rediscover our own inner world. Living alongside the characters and sharing their joys and sorrows, emotional richness and aesthetic taste are formed within our hearts. In this sense, it is no exaggeration to say that literary works are the most supreme and refined way of understanding the world.

Аннотация.

В данной работе анализируется неоценимая роль художественной литературы и искусства в познании человеком бытия на основе законов красоты. Через художественную литературу мы не только проникаем в мир писателя, но и заново открываем свой внутренний мир. Проживая жизнь вместе с героями произведений, разделяя их радости и печали, в нашей душе формируются эмоциональное богатство и эстетический вкус. В этом смысле не будет преувеличением сказать, что художественные произведения являются высшим и самым изящным способом познания мира.

Kalit so'zlar: estetik idrok, badiiy tafakkur, did va dunyoqarash, hissiy intellekt, hissiy reaksiya, badiiy obraz, badiiy asarlar, voqealichni qayta kashf etish,

Inson tabiatan go'zallikka intilib yashaydi, biroq kundalik hayotning bir xilligi va tashvishlari ko'pincha bizning bu tuyg'ularimizni xiralashtirib qo'yadi. Badiiy asar — xoh u mumtoz g'azal bo'lsin, xoh zamonaviy roman — mana shu xiralashgan nigohni tiniqlashtiradi. U bizga oddiygina daraxtning gullashidan tortib, inson iztiroblarigacha bo'lgan barcha hodisalarda yashirin ma'no va nafosat borligini o'rgatadi

Dunyoni estetik anglashda badiiy asarning o'rni faqat zavqlanish emas, balki shaxsning ma'naviy kamoloti ekanligiga urg'u berish maqsadga muvofiq.

Badiiy adabiyotning o'ziga xosligi shundaki, u borliqni quruq faktlar yoki raqamlar bilan emas, balki jonli timsollar va obrazlar orqali ifodalaydi. Agar ilm-fan dunyoni mantiqiy qonuniyatlar bilan tushuntirsa, san'at va adabiyot uni tuyg'ular tiliga ko'chiradi. Shu sababli ham, mutolaa jarayonida insonning nafaqat zehni, balki estetik hissiyoti ham charxlanadi. Kitobxon asardagi badiiy tasvirlar, o'xshatishlar va ramzlar orqali hayotning rang-barangligini, undagi yashirin ohanglarni ilg'ay boshlaydi.

Ayniqsa, klassik asarlar va zamonaviy adabiyot namunalari insonni atrof-muhitga, tabiatga va o'zgalar olamiga nisbatan ezgulik va go'zallik prizmasi orqali qarashga undaydi. Bu

jarayon shunchaki estetik lazzat olish emas, balki insonning dunyoqarashini kengaytiruvchi, uni ma'naviy jihatdan boyituvchi qudratli kuchdir. Zero, go'zallikni his qila olgan qalb hech qachon yomonlikka moyillik ko'rsatmaydi.

Mazkur tadqiqotda badiiy asarlarning aynan mana shu estetik funksiyasi, ularning inson ruhiyatiga ta'siri va borliqni go'zallik qonuniyatlari asosida tushunishdagi ahamiyati ilmiy va hayotiy misollar yordamida yoritib beriladi.

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani kitobxonning dunyoni estetik his qilish qobiliyatini yuksak darajaga ko'taradi. Muallif borliqni tasvirlashda shunchaki so'zlardan emas, balki "ranglar va ohanglar"dan foydalanadi.

1. Estetik mahorat:

Yozuvchi qahramonlarining tashqi ko'rinishini tasvirlash orqali insoniy go'zallikning idealini yaratadi. Masalan, Kumushbibi obrazining ilk tasviri (anhor bo'yida, oy nuri ostida) shunchaki tashqi ko'rinish emas, balki poklik va nafosatning estetik timsolidir. Kitobxon bu tasvirni o'qir ekan, go'zallikni nafaqat ko'radi, balki uni muqaddas bir tuyg'u sifatida idrok eta boshlaydi.

Bu orqali adabiyot insonda tashqi va ichki go'zallik uyg'unligiga nisbatan estetik mezonni shakllantiradi.

2. Muhit va makon tasvirining hissiy ta'siri:

Marg'ilonning bog'lari, Otabek tushgan hujraning fayzi yoki anhor bo'yidagi suhbatlar — bularning barchasi borliqni estetik anglashning namunalari. Qodiriy tabiatni jonlantiradi; u yerda shamol shunchaki esmaydi, u sirlarni tashiydi, oy nuri esa qahramonlarning ruhoni holatiga sherik bo'ladi.

Bunday tasvirlar o'quvchiga o'zi yashab turgan dunyoning naqadar go'zal va rang-barang ekanligini, har bir yaproq va shabadada o'ziga xos ma'no borligini o'rgatadi.

3. Fojia orqali yuksaklikni his qilish:

Asar yakunidagi fojia — Kumushning vafoti va Otabekning iztiroblari kitobxonda shunchaki achinish emas, balki "estetik poklanish" hissini uyg'otadi. Buyuk muhabbatning fojia bilan tugashi inson ruhini yuksaltiradi, uni hayot va o'lim, sadoqat va hiyonat kabi tushunchalar haqida chuqurroq o'ylashga majbur qiladi.

Dunyoni estetik idrok etish — bu nafaqat go'zallikdan zavqlanish, balki hayotning murakkab va og'riqli jihatlaridan ham ma'naviy xulosa chiqara olishdir.

"O'tkan kunlar" romani orqali biz dunyoni Qodiriy nigohi bilan ko'ramiz. Bu nigoh esa o'quvchini atrofga nisbatan befarq bo'lmaslikka, har bir hodisadan estetik ma'no qidirishga va eng asosiysi — qalbida nafosat tuyg'usini asrab qolishga o'rgatadi.

Hissiy reaksiya: Asarni o'qiganda yoki ko'rganda paydo bo'ladigan zavq, hayrat yoki hayajon.

Obrazli tafakkur: Dunyoni tushunish faqat mantiqiy emas balki badiiy obrazli shaklda kechadi, bu esa atrof-muhitni go'zal va yuksak did bilan idrok etishga yordam beradi.

Did va dunyoqarash: Badiiy adabiyot, san'at va kino asarlari insonning estetik didini shakllantiradi, go'zallik va xunuklikni farqlash qobiliyatini yuksaltiradi.

Hissiy intellekt: dunyoni asar qahramonlari bilan emotsional bog'lash va empatiya.

Empatiya: o'zgarlar hissiyatini tushunish va unga sherik bo'lish.

Xulosa qilib aytganda, dunyoni estetik idrok etish shunchaki atrofni kuzatish emas, balki borliqni qalb ko'zi bilan ko'rish san'atidir. Ushbu ishda biz badiiy adabiyot, xususan, Abdulla

Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani misolida ko'rdikki, so'z san'ati inson nigohini tiniqlashtiruvchi eng qudratli vositadir.

Tadqiqot jarayonida quyidagi yakuniy xulosalarga keldik:

Badiiy asar — hissiyotlar tarbiyachisidir. Inson asar qahramonlari bilan birga yashar ekan, hayotdagi yaxshilik va yomonlikni, go'zallik va xunuklikni nafaqat mantiqan, balki hissiy jihatdan ham ajrata boshlaydi.

Voqealikni qayta kashf etish. Adabiyot bizga har kuni ko'rib o'rganib qolganimiz — bir parcha osmon, shivirlayotgan barg yoki insoniy nigohdagi yashirin ma'nolarni yangidan ochib beradi. Bu esa dunyoni rangsiz va zerikarli bo'lib qolishidan asraydi.

Ma'naviy kamolot. Estetik idroki boy bo'lgan inson borliqqa befarq qaray olmaydi. Go'zallikni his qila olish qobiliyati shaxsning ichki dunyosini boyitadi va uni ma'naviy yuksaklikka yetaklaydi.

Muxtasar qilib aytganda, badiiy asarlar bizga dunyoni shunchaki tushunishni emas, balki uni sevishni va undagi nafosatni asrashni o'rgatadi. Zero, inson dunyoni qanchalik go'zal idrok etsa, uning hayoti ham shunchalik mazmunli va nurli bo'ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Sulton, I. (2005). Adabiyot nazariyasi.
2. Oripov, A. (1979). Ehtiyoj va estetika. Toshkent:
3. Karimov, B. (2016). Abdulla Qodiriy: Tanqid, tahlil va talqin.
4. To'ychiyev U. O'zbek adabiyotida badiiylik mezonlari.
5. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish.
6. Abdulla Qodiriy . O'tkan kunlar.